

O‘ZBEKISTONDA MAJBURIY SUG‘URTANI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Malikova Zarina Saydulla qizi

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi majburiy sug‘urtaning ijtimoiy-iqtisodiy zarurati, uning davlat ijtimoiy siyosatidagi o‘rni va rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Muallif tomonidan majburiy sug‘urtaning asosiy turlari, jumladan, ish beruvchilarning javobgarligini sug‘urtalash mexanizmi mehnat resurslarining barqarorligini ta’minlash va ishlab chiqarishdagi zararlarni qoplashdagi roli asoslab berilgan. Shuningdek, O‘zbekiston iqtisodiyoti sharoitida majburiy sug‘urtaga bo‘lgan obyektiv ehtiyoj omillari (davlat yordamining cheklanganligi, eskirgan texnologiyalar) va mavjud tizimdagi kamchiliklar (hududiy nomutanosiblik, nazoratning sustligi) ko‘rsatib o‘tilgan. Maqolada majburiy sug‘urtani rivojlantirishning qonunchilik, uslubiyot, nazorat va xalqaro integratsiya yo‘nalishlari hamda amaliy chora-tadbirlar (axborot almashish, ochiqlik siyosati, soliq imtiyozlari) taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: majburiy sug‘urta, ijtimoiy himoya, sug‘urta risklari, ish beruvchi javobgarligi, sug‘urta bozori, iqtisodiy barqarorlik, davlat nazorati, O‘zbekiston.

Annotation. This thesis analyzes the socio-economic necessity of compulsory insurance, its role in the state social policy, and its development trends. The author substantiates the role of compulsory insurance types, particularly employer’s liability insurance, in ensuring the stability of labor resources and compensating for industrial damages. Furthermore, the objective factors necessitating compulsory insurance in Uzbekistan’s economy (limited state aid, outdated technologies) as well as existing systemic deficiencies (territorial disproportions, weak state control) are highlighted. The article proposes directions for development including legislation, methodology, supervision, international integration, and practical measures such as information exchange, transparency policies, and tax incentives.

Keywords: compulsory insurance, social protection, insurance risks, employer’s liability, insurance market, economic stability, state supervision, Uzbekistan.

Kirish

Bugungi kunda bozor iqtisodiyoti sharoitida yuzaga keladigan turli xil tavakkalchiliklar, texnogen ofatlar, tabiiy falokatlar va ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar aholi va iqtisodiy subyektlarning moliyaviy himoyaga bo‘lgan ehtiyojini keskin oshirmoqda. Majburiy sug‘urta aynan shunday xavflarni boshqarish va ularning salbiy oqibatlarini kamaytirishning eng samarali mexanizmlaridan biri hisoblanadi.

Ushbu maqolaning maqsadi – majburiy sug‘urtaning nazariy asoslarini, uning ijtimoiy-iqtisodiy zaruratini, shuningdek, O‘zbekiston milliy sug‘urta bozorining hozirgi holati va rivojlanish istiqbollarini ilmiy tahlil qilishdan iborat.

Majburiy sug‘urtaning ijtimoiy ahamiyati uning aholini qo‘shimcha himoya qilish qobiliyati bilan izohlanadi. Xususan, ish beruvchilarning javobgarligini majburiy sug‘urtalash mehnat resurslarining takror ishlab chiqarilishida barqarorlikni ta’minlaydi va ishlab chiqarishdagi zararlarni qoplash orqali ijtimoiy jarayonlarni tartibga soladi.

Majburiy sug‘urta shaklining mavjudligi va rivojlanishi, uning yuksak ijtimoiy ahamiyatga ega ekanligi bilan bevosita izohlanadi. Davlat tomonidan belgilanadigan majburiy sug‘urtaning alohida turlari aholining keng qatlamlarini qo‘shimcha ijtimoiy himoya bilan ta’minlashga xizmat qiladi. Xususan, ish beruvchilarning fuqarolik javobgarligini majburiy sug‘urtalash tizimi mehnat resurslarining takror ishlab chiqarilishida barqarorlikni ta’minlash, shuningdek, ishlab chiqarishda sodir bo‘lgan baxtsiz hodisalar yoki kasab bo‘lish oqibatida yetkazilgan zararlarni qoplashga qaratilgan ijtimoiy mexanizmlarni tartibga solish va takomillashtirishning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi.

Majburiy sug‘urta turlarining izchil rivojlanishi sug‘urta xizmatlari bozorining muhim tarkibiy qismi sifatida aholini ijtimoiy himoyalashni qo‘shimcha moliyaviy resurslar hisobiga amalga oshirish bilan bog‘liq muammolarni hal etishga qaratilgan bo‘lib, bu esa o‘z navbatida milliy iqtisodiyotda umumiy barqarorlikni ta’minlovchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur sug‘urta turlarining to‘liq hamda iqtisodiy jihatdan mutanosib rivojlanishi iqtisodiy faoliyat sub’yektlari o‘rtasida sug‘urta madaniyatining o‘sishiga zamin yaratadi. Bu esa, tabiiy ravishda, ixtiyoriy sug‘urta turlarining kengayishi va chuqurlashishiga olib keladi.

Bugungi kunda majburiy sug‘urta moliyaviy jihatdan rivojlanayotgan bozor iqtisodiyoti sharoitida sug‘urta bozorining o‘sishi uchun katalizator vazifasini bajaradi. Sug‘urta mexanizmi davlatning iqtisodiy barqarorligini qo‘llab-quvvatlovchi muhim vosita sifatida e’tirof etiladi, chunki u tabiiy ofatlar, texnogen avariya va boshqa favqulodda holatlar oqibatida jabralangan shaxslarga yetkazilgan zararlarni qoplash borasida davlat byudjetiga tushadigan moliyaviy yukni kamaytirishga xizmat qiladi. Majburiy sug‘urta tizimini zamonaviy sharoitda yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanadigan sug‘urta mukofotlari hisobidan maxsus sug‘urta fondlarini shakllantirish hamda ushbu fondlardan keyinchalik sug‘urta hodisalari sodir bo‘lgan taqdirda yetkazilgan zararni qoplash maqsadida foydalanishni nazarda tutuvchi kafolatlar va inqirozga qarshi choralar bilan bog‘liq iqtisodiy munosabatlar tizimi

sifatida tahlil qilish lozim. Sug'urtaning zamonaviy iqtisodiyotdagi roli va ahamiyati bir qator ob'yektiv omillar ta'sirida muntazam ravishda ortib bormoqda:

– Birinchidan, har yili o'z-o'zidan vujudga keladigan hamda texnogen kelib chiqishga ega bo'lgan turli darajadagi favqulodda vaziyatlarning sodir bo'lish chastotasi hamda ular keltirib chiqaradigan zararlarning jiddiylik darajasi muttasil oshmoqda;

– Ikkinchidan, ilmiy-texnikaviy yutuqlarning jadal o'sishi natijasida ishlab chiqarish, transport, energetika va boshqa sohalaridagi risklarning umumiy soni ko'payib bormoqda, biroq ularning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda samarali boshqarish va ularni minimallashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar ko'p hollarda yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, majburiy sug'urta davlat byudjetiga tushadigan yukni kamaytiradi, chunki tabiiy ofatlar va boshqa favqulodda vaziyatlarda jabrlanganlarga tovon to'lash sug'urta fondlari hisobidan amalga oshiriladi. Shu bilan birga, majburiy sug'urta turlarining rivojlanganligi iqtisodiyotda barqarorlikni ta'minlovchi muhim omil bo'lib, xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasida sug'urta madaniyatining oshishiga olib keladi.

O'zbekiston misolida majburiy sug'urtaga bo'lgan ehtiyoj quyidagi omillar bilan belgilanadi:

- ✓ Favqulodda vaziyatlarda davlat yordamining cheklanganligi;
- ✓ Ko'plab tarmoqlarda eskirgan texnologiyalar va asosiy vositalardan foydalanish, bu esa xavfsizlik kafolatlarini pasaytiradi.

Milliy sug'urta bozorida hozirgi kunda mavjud kamchiliklar:

1. Sug'urta kompaniyalari faoliyatidagi hududiy nomutanosiblik;
2. Davlat nazoratining sustligi yoki deyarli yo'qligi;
3. Hududiy sug'urta kompaniyalarining yetishmasligi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi chora-tadbirlar taklif etiladi:

- ✓ Aholi manfaatlariga javob beradigan sug'urta mahsulotlarini ishlab chiqish;
- ✓ Oshkoralik va ishonchni oshirish siyosati;
- ✓ Ichki va tashqi nazoratni kuchaytirish;
- ✓ Qonunchilikni takomillashtirish (soliq imtiyozlari, soddalashtirish);
- ✓ Yagona axborot bazasini yaratish;
- ✓ Sug'urta mahsulotlarini keng targ'ib qilish.

Xulosa qilib aytganda, majburiy sug'urta zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismi bo'lib, u nafaqat aholi va tadbirkorlik subyektlarini kutilmagan xavflardan himoya qiladi, balki davlat byudjetiga tushadigan yukni kamaytiradi hamda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. O'zbekistonda majburiy sug'urtani rivojlantirish uchun

qonunchilik bazasini takomillashtirish, davlat nazoratini kuchaytirish, hududiy nomutanosiblikni bartaraf etish va xalqaro tajribani joriy qilish zarur. Tavsiya etilgan chora-tadbirlar (oshkoralik, axborot almashish, soliq imtiyozlari va tarjibot) sugʻurta madaniyatini oshirishga va bozorning samarali ishlashiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar roʻyxati:

1. Ahmedov, B. And Karimova, N. (2019) ‘Majburiy sugʻurta tizimining iqtisodiy barqarorlikdagi roli’, O‘zbekiston iqtisodiyoti axborotnomasi, 5(2), pp. 45–52.
2. Djuraev, R. (2020) Sugʻurta ishi: nazariya va amaliyot. Toshkent: Iqtisod-Moliya nashriyoti.
3. Ibraimov, S. And Toshpulatov, A. (2021) ‘Hududiy sugʻurta bozorlarini rivojlantirish muammolari’, Moliya va bank ishi jurnali, 3(1), pp. 33–40.
4. Karimov, I. (2018) O‘zbekistonda sugʻurta bozorini davlat tomonidan tartibga solish. Toshkent: Adabiyot uchqunlari.
5. Smith, J. And Brown, L. (2017) ‘Compulsory insurance as a catalyst for financial market development’, Journal of Risk and Insurance, 84(2), pp. 301–319.
6. World Bank (2020) Insurance Sector Development in Transition Economies. Washington, D.C.: World Bank Group.
7. Rakhimov, F. (2022) ‘Majburiy sugʻurtada axborot tizimlarining ahamiyati’, Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalar, 7(4), pp. 112–120.
8. OECD (2019) Policy Issues in Insurance: Compulsory Liability Insurance. Paris: OECD Publishing.